

УДК 94(477.43)“1919”

С.В.Олійник

Театральний серпень 1919 року (до історії мистецького життя Поділля в добу Директорії УНР)

Досліджується перебіг театрального життя Поділля у серпні 1919 року.

Ключові слова: Директорія УНР, Поділля, театр.

У добу Директорії УНР на території Поділля, попри складне воєнно-політичне становище, активно вирувало культурно-мистецьке життя. Серед мистецького розмаїття чи не найбільшого поширення набуло театральне мистецтво. Ця сторінка подільської історії отримала відображення у значній кількості публікацій¹. Завдяки їм ми маємо змогу простежити загальну картину театрального життя подільського краю в добу Директорії УНР, репертуар, театральні трупи тощо. Однак, попри зазначені успіхи, на порядок денний виходить потреба більш глибокого дослідження питання організації, функціонування театрів на теренах Поділля, їх місце і роль у культурно-мистецькому житті не лише краю, а й також українського війська, що вело боротьбу за збереження української державності. Обраний нами хронологічний проміжок, зазначений у заголовку статті, не випадковий. Адже саме на серпень 1919 року створюються чи не найсприятливіші умови для розвитку театального мистецтва. На цей час припала відносна воєнно-політична стабільність, губернський центр перетворюється в тимчасову столицю УНР, українська влада звертає увагу до театру, як вагомого чинника у зростанні національної свідомості українства та в проведенні агітаційно-пропагандистської роботи, на Поділля із Києва та з України прибувають театральні митці тощо.

У кожній справі, зокрема театральній, вагоме місце посідають організаційні моменти. Так, відносний спокій дозволив у серпні 1919 р. обрати Тимчасову раду Всеукраїнської театральної спілки. Очолив її Корольчук. Крім нього до керівного складу увійшли Лопатинський, Овдієнко, Ковалевський та Черкасенко. В Народному Домі відбувся щоденно запис у члени спілки². На жаль, брак інформації не дозволяє з'ясувати кількісні показники Всеукраїнської театральної спілки за період її діяльності на теренах Подільського краю.

Центрами театального життя Поділля були Кам'янець-Подільський, Жмеринка, Вінниця, Проскурів. На шпальтах часописів подоляни могли прочитати як схвальні відгуки, так і критику на виступи театральних митців. Аналіз такого роду публікацій дає змогу відмітити зростання майстерності театралів, їхнє прагнення постійно оновлювати репертуар. Театральні трупи М.Садовського та Й.Стадника давали вистави не лише в містах і містечках, вони також виїздили на фронт. У репертуарі колективів були твори національної класики – “Наталка Полтавка”, “Бурлака”, “Сорочинський ярмарок”, “Катерина”, “Наймичка”, “Безталанна” та ін.³.

Після того, як українська влада осіла на Поділлі, в урядових колах виникла ідея створення мандрівних театрів для фронту. Реалізацію цієї ідеї було покладено на Міністерство Преси і Інформації. Голову товариства акторів М.Садовського було призначено Головноуповноваженим по організації народних театрів для фронту шляхом мобілізації всіх артистів у Кам'янці-Подільському. Робота набрала значних обертів. Випробовувались нові актори, складались списки, кошториси і т.п. В театрі Народного Дому постійно проходили репетиції, відбувались платні і безкоштовні вистави. Перед початком перших вистав виголошувались пропагандистські промови політичними і громадськими діячами. Театр завжди був переповнений. Через деякий час окремі акторські трупи було направлено з виступами на фронт, де вони отримали гарні відгуки у глядачів⁴.

12 серпня 1919 р. в театрі М.Садовського відбулись урочистості з нагоди 150-річчя з дня народження І.Котляревського. З нагоди свята з вступним словом виступив професор Кам'янець-Подільського державного університету В.Біднов. До уваги глядачів театральною трупкою було представлено п'єсу "Наталка Полтавка". Виступ отримав схвальні відгуки переповненого театру. Окрасою вистави були сам М.Садовський, що виконував роль Виборного, та артист Івлєв (виконував роль Миколи), який крім гарного голосу причарував публіку своєю талановитою грою⁵.

У місцевій пресі прослідковується справа підготовки постановок тої чи іншої п'єси. Так, у часописі "Україна" за 12 серпня у рубриці "Театр і Мистецтво" досліджується стан підготовки трупкою М.Садовського нової п'єси П.Черкасенка "Тайдамаки" за однойменним твором Т.Шевченка. Дописувач відзначав, що на той час композитором К.Стеценком уже написано музику, яка на його думку "навіть при поверховому знайомстві" складає враження "чогось свіжого і сильного", особливо ті частини, в яких композитор використав народні мотиви. Автор статті вважав, що ця п'єса обіцяє бути дуже цікавою, з огляду на те, що вона має багато спільного з тими подіями, що відбувались у той час в Україні, і повинна відігравати надзвичайну роль в справі національно-патріотичного виховання громадян і війська особливо. Тому, на думку автора "було-б дуже бажано, щоб справа постановки цієї п'єси в довгий ящик не одволікалась" і було зроблено відповідні декорації⁶.

Найбільш професійний підхід у висвітленні підготовки та постановки простежується щодо п'єси С.Васильченка "Куди вітер віє" (прем'єра відбулася 13 серпня 1919 року). На шпальтах часопису "Україна" напередодні прем'єри вистави було опубліковано її лібрето⁷, вміщено оголошення про її першу постановку, у якому зазначалися виконавці ролей – Ковалевський (Корецький), Хугорна (Корецька), Лебедіва (Ліза), Овдієнко (студент Коломієць), Левицький (офіцер)⁸. На наш погляд, така увага до даної театральної вистави пов'язана з її актуальністю тогочасного моменту. В основі сюжету поставлено викриття такого явища як пристосуванство (міщанська родина українського походження, нехтуючи національним, приймає сторону сильнішого). Загалом п'єса справила сильне враження на глядачів. Нажаль, цього не можна було сказати

про акторів. Особливо це стосувалося виконавців жіночих ролей. Значно кращим могло б бути виконання Овдієнком ролі студента-квартиранта Корецьких. На думку театрального критика на заваді йому стала зайва нервовість на початку п'єси і непотрібна біганина по сцені. Виконувати цю роль доцільно було в іронічно-гумористичному тоні. Найбільш бездоганно зіграв Ковалевський (виконував роль Корецького)⁹.

Надзвичайно велику увагу у театральних критиків привернула п'єса С.Черкасенка "Про що тирса шелестіла". На думку Я.Савченка (автора замітки) дану постановку "серед українських історичних п'єс, по силі драматизму і мистецького втілення, беззаперечно, треба признати найбільш цінною" у творчості зазначеного драматурга. У попередніх своїх творах С.Черкасенку не вдалося проявити себе так потужно. На переконання оглядача драматургу вдалося на фоні історично-побутових подій козаччини за часів кошового Івана Сірка створити "казку-феєрію, глибоку і по своїй поетичній обробці, і по філософсько-психологічному змісту". П'єса в цілому "дає безмежні можливості для сценічного втілення і не вичерпуване джерело для творчості кожного артиста". На жаль, сценічна дійсність виявилась не на висоті. За свідченнями Я.Савченка цей недолік стосувався всіх персонажів. Виключенням були лише масові сцени, особливо відповідь козаків турецькому султану¹⁰.

Виступи театральних труп збирали значну кількість глядачів. Серед них були і високоповажні персони. Так, зокрема, 16 серпня 1919 р. на виступі трупи М.Садовського був присутнім Головний Отаман С.Петлюра. Поставлені трупю п'єси "Запорожець за Дунаєм" та "Куди вітер віє" отримали схвальні відгуки в пресі¹¹.

І надалі, в 20-х числах серпня театральні дійства продовжували чарувати подолан. Так, зокрема, 22 серпня на сценах Пушкінського дому та Літнього театру у Кам'янці-Подільському мали місце постановки, відповідно "Степового гостя" Б.Гринченка та "Жартівниця", "Ох, та не люби двох" і "Ку-ку"¹².

Поряд із українцями свої вистави влаштовували представники національних меншин. Так, зокрема, єврейська Культур-ліга з успіхом проводила в Кам'янці-Подільському вистави "Процес Бейліса", "Год, менш унд тойфель" та ін. Станом на серпень 1919 р. в Кам'янці-Подільському діяли ряд єврейських театральних гуртків ("Газомір", "Кунст", "Ізраїль", "Габомо")¹³.

25 серпня 1919 року єврейською народною трупю при "Культур-лізі" в літньому театрі губернського центру була представлена одна із комедій Шолом Алейхема¹⁴. Часом постановки місцевих єврейських аматорів були виконані на професійному рівні. Прикладом цього може слугувати улаштована ними п'єса Лібіна "Ді Геброхене Герцер". Театральний оглядач відзначив серед акторів Маламуда (виконував роль Нухима) та Драхлера (виконував роль Авігдора). Автор газетної замітки особливо відзначив першого актора, який зумів передати належним чином образ старого єврея¹⁵.

30 серпня 1919 року з великим успіхом пройшла вистава єврейською мовою "Год, менш унд тойфель", поставлена єврейською "Культур-лігою".

На думку театрального оглядача саме ця вистава дала змогу констатувати про те, що єврейський народний театр досяг необхідних висот, щоб здійснювати виховну роботу з глядачами¹⁶.

Вагомою подією театального життя стала поява публікації, присвяченої історії українського театру в ХХ ст. У ній автор на конкретних фактах вказує успіхи і невдачі театального мистецтва в цей період, зокрема, в умовах другої війни УНР з Радянською Росією¹⁷.

В липні 1919 р. на Поділля прибула Українська Галицька армія. Разом із нею перехід здійснили і українські галицькі театри, які об'єдналися в "Народний театр" під опікою Головноуповноваженого по організації театрів УНР М. Садовського. Вистави ставились в Пушкінському домі та Літньому театрі у Кам'янці-Подільському¹⁸. Так, зокрема, "Народний театр" з 9 серпня 1919 року розпочав свої гастролі у Проскуріві. У перший же день театр дав дві вистави: "Невільник" Старицького та "Суєта" Тобілевича. Наступного дня було влаштовано безкоштовну виставу для вояків. Як відомо, часом перед театральними діями місцевою владою здійснювались політично-агітаційні заходи, що мали на меті піднесення національної свідомості як подолян, так і вояків. Мало місце таке явище у даному випадку¹⁹.

Слід зазначити, що галицький театр активно займався культурно-просвітницько-політичною діяльністю. Так, за допомогою Департаменту пропаганди міністерства преси при театрі було улаштовано читальню для українських вояків, у якій останні мали б змогу черпати новини з тогочасних часописів. До діяльності галицького театру активно долучились місцеві культурно-мистецькі сили, представлені "національним хором". Загалом діяльність "Народного театру" була тепло зустрінута не лише місцевими мешканцями, а й українськими вояками. Як зазначалося в одній із заміток тогочасної преси, "Народний театр" був налаштований на проведення вистав також на околицях Проскурова та на фронті²⁰.

На жаль, складне воєнно-політичне становище не могло не позначитись на кадровому потенціалі театральних митців. Так, наприкінці серпня набуло поширення явище мобілізації акторів до роботи в різних установах, що безумовно призводило до втрати якості виступів театральних труп²¹.

Отже, у серпні 1919 року театральне життя Поділля набуло значного розмаху. Активними його учасниками поряд із українцями були представники національних меншин. Попри певний кадровий голод зростала майстерність виконавців. Око і слух подолян та українських вояків радувало розмаїття театального репертуару. Театральні дії стали вагомим чинником підвищення культурно-освітнього та національно-політичного рівня глядачів.

Примітки:

1. Грицюк, М. І. Преса як джерело культурно-мистецького життя Кам'янця-Подільського у 1919 році / М. І. Грицюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – Т. 8. – С. 16-22; Буравченко, Д. А. Культурне життя УНР у Кам'янецький період доби Директорії / Д. А. Бу-

равченко // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. – Т. 15: Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 382-390; Жмурко, О. І. Часописи доби Директорії як джерело вивчення культурного життя Кам'янець-Подільського в 1919–1920 роках / О. І. Жмурко // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 281-283; Завальнюк, О. М. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.): історичний нарис / О. М. Завальнюк, С. В. Олійник // Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА, 2001. – 148 с.; Коваль, В. В. Преса УНР 1919 року про культурно-освітнє життя Кам'янець-Подільського / В. В. Коваль, Г. В. Гайшук // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 5. – С. 22-32.; Кушнір, Б. М. Освітньо-культурні перетворення на Поділлі в 1919 році / Б. М. Кушнір // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 285-289; Олійник, С. В. Мистецтво в культурно-освітній та національно-політичній діяльності Української Галицької армії на Поділлі / С. В. Олійник // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 9. – С. 230-235; Олійник, С. В. Культурно-мистецьке життя подолян в добу Директорії УНР / С. В. Олійник // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 143-149; Олійник, С. В. Театрально-музичне життя на Поділлі в період Директорії УНР // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. – Т. 15: Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 52-62.

2. Всеукраїнська театральна спілка // Україна. – 1919. – 9 серпня.
3. Олійник, С. В. Театрально-музичне життя на Поділлі в період Директорії УНР. – С. 53.
4. Там само.
5. Земляк. Театр М.К.Садовського / Земляк // Україна. – 1919. – 14 вересня.
6. Постановка нової п'єси С.Черкасенко “Гайдамаки” // Україна. – 1919. – 12 серпня.
7. Куди вітер віє // Україна. – 1919. – 9 серпня.
8. П'єса С.Васильченка “Куди вітер віє” // Україна. – 1919. – 13 серпня.
9. Я. С-ко. “Куди вітер віє” // Україна. – 1919. – 15 серпня.
10. Савченко, Я. “Про що тирса шелестіла” С.Черкасенка / Я. Савченко // Україна. – 1919. – 26 серпня.
11. Головний отаман в театрі // Україна. – 1919. – 17 серпня.
12. Театри та вистави // Україна. – 1919. – 22 серпня.
13. Рах-ч. Ді Геброхене герце / Рах-ч // Україна. – 1919. – 28 серпня.
14. Вистави та концерти // Україна. – 1919. – 24 серпня.
15. Рах-ч. Ді Геброхене герце / Рах-ч // Україна. – 1919. – 28 серпня.
16. Бенц-Перец А. Гот менш унд тайфель- Годріна / А. Бенц-Перец // Україна. – 1919. – 2 вересня.
17. Самовидець. Про український театр / Самовидець // Україна. – 1919. – 17 серпня; 23 серпня; 26 серпня.
18. Олійник, С. В. Діяльність Бюро Пропаганди (Пресової Квартири) Української Галицької армії на Поділлі (літо 1919 – весна 1920 рр.) // Освіта, наука і культура

на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006 – Т. 6. – С. 44, 46.

19. Народний театр в Проскурві // Україна. – 1919. – 14 серпня.

20. Там само.

21. Олійник, С. В. Театрально-музичне життя на Поділлі в період Директорії УНР. – С. 54.

Резюме

Исследуется театральная жизнь Подолья в августе 1919 года.

Ключевые слова: Директория УНР, Подолье, театр.

Одержано 5 квітня 2012 року

УДК 94(480):070(477.43)“1919/1920”

О.М.Кух

Фінляндія на сторінках кам'янецької преси 1919–1920 рр.

В статті на прикладі часописів Кам'яця-Подільського характеризується висвітлення фінляндської тематики українськими часописами доби Визвольних змагань, визначається коло питань, що найчастіше розглядались, особливості їх висвітлення тощо.

Ключові слова: Фінляндія, преса, “Наш шлях”, “Україна”.

Періодичні видання є важливим джерелом з вивчення українсько-фінляндських відносин. Вони дозволяють не лише охарактеризувати ті чи інші аспекти стосунків між двома країнами, але й уявлення про візаві політичної еліти та широкої громадськості двох країн. На жаль, досі в історіографії, не зважаючи на існування досить значної кількості праць, присвячених українсько-фінляндським відносинам 1918–1922 рр.¹, дане питання не піднімалось.

Зауважимо, що попри поширені у вітчизняній історіографії твердження про традиційні дружбу і взаємний інтерес, загалом до 1917 р. контакти між Україною і Фінляндією носили досить обмежений характер. Вони зводились переважно до торгівлі (до Великого князівства Фінляндського постачалось українське збіжжя, а звідти вивозились папір, продукція лісової та лісопереробної промисловості²), а також проходження служби офіцерами або чиновниками – так, К.Г.Маннергейм розпочинав кар'єру в Харкові³; в Сімферополі, Проскурві і Києві проходив службу генерал від інфантерії і відомий громадський діяч 1920–30-х років Карл Юхан Вольдемар (Володимир Олексі-